

TELHİS ÖZET

TELHİS'UL-MİFTAHA

MUSANNIFI:Abdurrahman b.ömer el kazvini (Hatib-i Dımışk)

NOT:Telhis kitabı; Yusuf es sekkaki'nin yazmış olduğu "Miftah'ul Ulum" isimli kitabın 3.kısımı esas alınarak yazılmış bir eserdir.Mezkur kitab beş bölümden oluşmaktadır.Ve 1.kısımda;ilmi sarf'dan, 2. kısımda;ilmi nahiv'den, 3.kısımda; ilmi meani, ilmi beyan ve ilmi bedii'den, 4.kısımında;ilmi aruz ve kavafii'den, 5.kısımında;ilmi mantık'dan bahsedilmektedir.

Telhis kitabı bir mukaddime, üç fen ve bir de hatimeden meydana gelmektedir. Mukaddime'de;Fesahat veBelağat'dan,

1. Fen'de; İlmi Meani'den, 2.Fen'de;İlmi Beyan'dan, 3.Fen'de;İlmi Bedii'den, Hatime'de; şiir hırsızlıklarından bahsedilmektedir.

İlm-i beyân: (ى وَضُوحِ الدَّلَالَةِ عَلَيْهِ هُوَ عِلْمٌ يُعْرِفُ بِهِ إِبْرَادَ الْمَعْنَى الْوَأَجِدَ بِطُرُقٍ مُخْتَلَفَةٍ فِي). Kendisi üzerine delâletin açıklığında muhtelif yollar ile bir mânâyı murâd etmek kendisi ile bilinen ilimdir.

MUKADDİME

FESAHAT:Açıkça ve anlaşılır biçimde düzgün olarak konuşmak demektir.Ve üç yerde bulunur; müfret'de, kelam'da ve mütekellim'de

1-) MÜFRET'DEKİ FESAHAT: Müfredin (kelimenin) tenafuru-lı huruf, ğarabet ve muhalefetü-lı kıyasdan hali olmasıdır.

a) Tenafuru-lı huruf: Kelimenin lisan üzerine sıkletini ve telaffuzun zorluğunu icap eden bir keyfiyettir. Mesela:(تَصِلُ الْعِصَابُ فِي مَتْنِي وَمُرْسَلِي * غَدَائِرُهُ مُسْتَنْزَرَاتٌ إِلَى الْعُلَى). Bu şiirdeki (مُسْتَنْزَرَاتٌ) kelimesinde yan yana gelen “şîn” ve “ze” harfleri söylenişte tenâfur-u hurûf vardır.

b) Garabet: (غَيْرَ ظَاهِرِ الْمَعْنَى وَلَا مَنُوتَةِ الْإِسْتِعْمَالِ كَوْنُ الْكَلِمَةِ وَحَشِيَّةً). Kelimenin vahşi olması yani;insanlar arasındaki kullanımının çok az ve manasının zahir olmamasıdır. Mesela:(وَفَاجِئاً وَمَرَّ سَبَأً مُسَرَّجاً * وَمُقَلَّةً وَحَاجِباً مُرَجَّجاً). Bu şiirdeki (مُسَرَّجاً) lafzı kullanılmayan bir kelime olduğu için bununla murâd olunan mânânın “incelikle ve uzunlukta süreycî kabîlesinin kılıcı gibi” mânâsına mı yoksa “aydınlıkta ve parlaklıkta kandil gibi” manasına mı olduğu anlaşılamiyor.

c) Muhalefetü-lı kıyas: Kelimenin sarf kaidelerine muhalif olmasıdır.Mesela:(الْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْأَجَلِّ). Sarf kâidelerine göre şiirin sonundaki (أَجَلِّ) kelimesinin idğâmlı olarak, yani (أَجَلِّ) şeklinde gelmesi gerekirdi.

NOT: Bazılarına göre kelimenin fesih olabilmesi için kerahet fis-semi'(kulağa hoş gelmeyen sada)den de

hali olmalıdır.

Mesela: (*مُبَارَكُ الْأَسْمِ أَعْرَأَ اللَّقْبِ كَرِيمُ الْجَرَشِيِّ شَرِيفُ النَّسَبِ) . Burada (جَرَشِي) kelimesinde kerahât fi'ssemi' var demişlerdir. Ancak bu tenâfur-u hurûf başlığında sayılabilir.

2-) KELÂMDAKİ FESAHAT: Kelimelerin fesih olmasıyla beraber kelamın za'fı te'lif, tenafuru-l kelimat ve ta'kitden hali olmasıdır.

a) Za'fı te'lif: Kelamın nahiv kaidelerine muhalif olmasıdır. Mesela: (هُ زَيْدًا صَرَبَ غَلَامٌ) Burada hem lafzan hem de rütbeten izmâr kable'z-zikir olduğu için kelâmın fesâhatine mânîdir.

b) Tenafuru-l kelimat: Bazı kelimelerin bir araya gelmesinden lisana bir sıklet gelmesidir.

Mesela: (حَرَبٌ بِمَكَانٍ قُفْرٌ وَلَيْسَ قُرْبٌ قَبْرِ قَبْرِ قَبْرٍ * وَقَبْرٌ)

(مَعَى وَإِذَا مَأْلَمْتُهُ لَمْتُهُ وَحَدَى * كَرِيمٌ مَتَى أَمَدَحَهُ أَمَدَحَهُ وَالْوَرَى)

c) Ta'kit: (أَنْ لَا يَكُونَ الْكَلَامُ ظَاهِرَ الدَّلَالَةِ عَلَى الْمُرَادِ لِخَلَلٍ) . Kelamın bir kusurdan dolayı kendisi ile murat olunan asıl mana üzerine delaletin zahir olmamasıdır. 2 kısımdır:

Ta'kid-i lafzi: (أَبُو أُمِّهِ حَيٌّ أَبُوهُ يُقَارِبُهُ * وَمَأْمِئْتُهُ فِي النَّاسِ إِلَّا مُمْلَكًا)

Ta'kid-i manevi: (دُمُوعٌ لِتَجْمُدًا * سَأَطْلُبُ بُغْدَالِدَارَ عَنْكُمْ لِتَقْرَبُوا وَتَسْكُبَ عَيْنَايَ الْ)

NOT: Bazılarına göre kelamın fesih olabilmesi için kesret-i tekrar ve tetabu-u izafaat dan da hali olmalıdır.

Kesret-i tekrar'a misal: (وَتُسْعِدُنِي فِي عَمْرَةٍ بَعْدَ عَمْرَةٍ لِيَهِيَ شَوَاهِدٌ * سَبُوخٌ لَهَا مِنْهَا عَ) .

Tetabu-u izafet'e misal: (حَمَامَةٌ جَزَعَى حَوْمَةَ الْجَنْدَلِ اسْجَعِي)

3) MÜTEKELLİMDEKİ FESAHAT: (مَلَكَةٌ يَفْتَدِرُ بِهَا عَلَى النَّعْبِيرِ بَلْفُظٍ فَصِيحٍ) Hangi maksatla olursa olsun mütekellimin meramını fesih bir sözle açıklayabildiği bir kabiliyettir.

BELAĞAT: Mukteza-yı hale riayet ederek düzgün bir şekilde konuşmaktır. İki yerde bulunur; kelimada ve mütekellim'de

1) KELAMDAKİ BELAĞAT: Kelamın fesih olmakla beraber mukteza-yı hale mutabık olmasıdır.

NOT: Mukteza-yı hal muhtelifdir. Çünkü kelamın kullanıldığı yerlerde farklıdır.

Kelamdaki belağatın iki tarafı vardır:

1. A'la ve a'laya yakın olandır. (Kur'an-ı kerim ve hadis-i kudsilerdir.)

2. Esfel olandır. (Öyle bir taraftır ki bir altı ile değiştirildiğinde büleğa ya göre hayvanat sesine karışır.)

2) MÜTEKELLİMDEKİ BELAĞAT: (مَلَكَةٌ يَفْتَدِرُ بِهَا عَلَى تَلْيِيفِ كَلَامٍ بَلِيغٍ) Hangi maksatla olursa olsun mütekellimin meramını mukteza-yı hale uygun olarak beliğ bir sözle açıklayabilme kabiliyetidir.

1.FEN: İLM-İ MEÂNÎ

TARİFİ: (وَهُوَ عِلْمٌ يُعْرَفُ بِهِ أَحْوَالُ اللَّفْظِ الْعَرَبِيِّ الَّتِي بِهَا يُطَابِقُ مُقْتَضَى الْحَالِ). Mukteza-yı hale uygun olan Arabi lafızların hallerinin kendisi ile bilindiği ilimdir. MEVZUU: Arabi lafızlardır. GAYESİ: Murat olunan manayı eda etmekte hatadan kaçınmaktır.

İlmi meani'nin babları:

1. Ahval-i isnad-i haberi
2. Ahval-i müsned-i ileyh
3. Ahval-i müsned
4. Ahval-i müteallikat-ı fiil
5. Kasır
6. İnşa
7. Fasil-Vasıl
8. İcaz-İtnab-Müsavat

NOT: Haberin Sıtkı ve kizbi hakkında üç görüş vardır:

1. Cumhur-u ulemaya göre: Haberin sıdkı; haberin vakia mutabık olmasıyla, kizbi ise vakia mutabık olmaması ileidir.
2. Mutezileden Nazzam'a göre: Haberin sıdkı; muhbirin itikadına mutabık olmasıyla, kizbi ise itikadına mutabık olmaması ileidir. Vele ki itikadı yanlış olsun. (إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَادِبُونَ). Buna üç şekilde cevap verilir:
 - a) Onlar şahidlikleinde yalancıdırlar.
 - b) Yaptıkları şeyi şehâdet diye isimlendirmelerinde yalancıdırlar.
 - c) Şehâdet ettikleri şeye itikadlarında yalancıdırlar.

3. Mutezileden Cahiz'e göre: Haberin sıdkı; haberin hem vakia hem de muhbirin itikadına mutabık olmasıyla, kizbi ise hem vakia hem de muhbirin itikadına mutabık olmamasıyladır. Bunun haricindeki şeylerin hakkında haberin sıdkı ve kizbi için birşey söylenemez. (أَفْتَرَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ). Buna şu şekilde cevap verilir: Ayetin sonundaki (أَمْ بِهِ جِنَّةٌ) lafzı ile kasıt (أَمْ لَمْ يَفْتَرِ) dir de delilik değildir.

AHVÂL-İ İSNÂD-İ HABERÎ

Muhbirin haberi ile kastı ikidir:

Faide-i haber: muhbirin haberi ile kastının; muhataba hükmü ifade etmek olmasıdır.

Lazım faide-i haber: muhbirin haberi ile kastının; muhataba hükmü bildiğini ifade etmek olmasıdır.

NOT: Bazen faide-i haber ve lazım faide-i haberi bilen kişi, ilminin icap ettiği şeyi yerine getirmediği için cahil menzilesine indirilir. (Namazın farziyyetini bilen kişiye "Namaz farzdır" demek gibi).

Mukteza-Yı Zahire Uygun Kelam Getirmek: (Muhâtabın kısımları)

1. İbtidâî Kelam: Muhatabın zihni hükümden ve tereddüden hali ise; hükmü tekit etmeye ihtiyaç yoktur.
2. Talebî Kelam: Muhatap hükümde tereddütlü olup hükmü talep ederse; bir tekitle tekit etmek güzeldir.
3. İnkârî Kelam: Muhatap hükmü inkar ederse; inkar hasebince tekit etmek vaciptir. İsa A.S.'ın havarilerinin ilk defa yalanlandığında (إِنَّا لَنُكْرِمُ لِمُرْسَلُونَ) , ikinci defa yalanlandığında (إِنَّا لَنُكْرِمُ لِمُرْسَلُونَ) demeleri gibi.

NOT: Çoğu kere kelam mukteza-yı zahirin hilafına getirilir. Bu da üç şekilde olur:

1. Gayrı sail, sail gibi kılınır; haberi işaret eden kelam gayrı sail'e söylendiği zaman olur. (وَلَا تُحَاطَبُنِي فِي الدِّينِ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَفُونَ) ayeti kerimesinde olduğu gibi.
2. Gayrı münkir, münkir gibi kılınır; gayrı münkir üzerinde inkar alametlerinden bir şey zahir olursa olur. (ُجَاءَ شَقِيقٌ عَارِضًا رُمَحَهُ * إِنَّ بَنِي عَمِّكَ فِيهِمْ رُمَاحٌ) şiirinde olduğu gibi.
3. Münkir, gayrı münkir gibi kılınır; münkirin, azıcık düşünse hemen inkarından döneceği deliller mevcut ise olur. (لَا زَيْبَ فِيهِ) ayeti kerimesinde olduğu gibi.

İSNAT

HAKÎKAT-I AKLİYYE: (وَهِيَ إِسْنَادُ الْفِعْلِ أَوْ مَعْنَاهُ إِلَى مَا هُوَ لَهُ عِنْدَ الْمُتَكَلِّمِ فِي الظَّاهِرِ) . Mütakellimin zahiri haline binaen fiil veya mana fiili ma hüve lehine (aslına) isnat etmektir. Mesela: Müminin (لَوْ قِيلَ لَمَّا لَمَّا تَبِنَا) sözü gibi.
 MECÂZ-I AKLÎ: (وَهِيَ إِسْنَادُ الْفِعْلِ أَوْ مَعْنَاهُ إِلَى مَلَابِسٍ لَهُ غَيْرَ مَا هُوَ لَهُ بِتَأْوِيلٍ) . Fiil veya mana fiili karine ile ma hüve lehinin gayrı olan mülabesine isnat etmektir. Mesela: Müminin (أَنْبَتَ الرَّبِيعُ الْبَقْلَ) sözü gibi.

NOT: (كَرُّ الْعِدَاةِ وَمَرُّ الْعَثْبِيِّ أَشَابَ الصَّغِيرِ وَأَفْنَى الْكَبِيرِ) şiirinde şairin itikadı bilinmediği müddetçe mecaz-ı akli üzerine haml olunamaz. Ancak; (عَافَنَاهُ قِيلَ اللَّهُ لِلشَّمْسِ ااطَّلَعِي * جَذْبُ اللَّيَالِي أَبْطِي أَوْ أَسْرَعِي * مَيَّرَ عَنْهُ فُنْرُ عَا عَنْ فُنْرُ) şiirinde şairin itikadı şiir son kısmı olan (أَفَنَاهُ قِيلَ اللَّهُ لِلشَّمْسِ ااطَّلَعِي) lafzı ile bilindiği için mecaz-ı aklidir.

Mecaz-ı aklinin kısımları:

1. Her iki taraf (müsnet ve müsned-i ileyh) hakikat olur. (أَنْبَتَ الرَّبِيعُ الْبَقْلَ)
2. Her iki taraf mecaz olur. (أَحَى الْعَرُضَ شَبَابَ الزَّمَانِ)
3. Müsned; hakikat, müsned-i ileyh; mecaz olur. (أَنْبَتَ الْبَقْلَ شَبَابَ الزَّمَانِ)
4. Müsned; mecaz, müsned-i ileyh; hakikat olur. (أَحَى الْعَرُضَ الرَّبِيعَ)

NOT: Mecaz-ı akli kur'an-ı kerimde de çoktur. Mesela: (أَنْبَتَ الرَّبِيعُ الْبَقْلَ) (يُرْبِحُونَ أَبَدًا) (أَنْبَتَ الرَّبِيعُ الْبَقْلَ) (وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا)

NOT: Mecaz-ı aklinin karinesi ya lafziye veya maneviye olur. Manevi de ya aklen (مُحَبَّتُكَ جَاءَتْ بِي إِلَيْكَ) ve adeten

(هَرَمَ الْأَمِيرُ الْجُنْدَ) müsnedin mezkur müsnedi ileyh ile kıyamının muhal olması gibi olur veya kelamın müslümandan sadır olması gibi olur. Normalde mecâz üzerine hamlolunamayan (كَرُّ الْعِدَاةِ وَمَرُّ الْعَثْبِيِّ أَشَابَ الصَّغِيرِ) şiiri Müslüman bir kişiden sadır olursa mecaz-ı akli üzere hamlolunur.

NOT: Mecaz-ı aklinin hakikatını bilmek iki kısımdır:

Ya zahir olur (فما ربحت تجارتهم) , ya da gizli olur. (يَزِيدُكَ وَجْهَهُ حُسْنًا إِذَا مَازَدْتَهُ نَظْرًا)

AHVAL-İ MÜSNED-İ İLEYH

MÜSNED-İ İLEYHİN HAZFİ:

- Muhatabın zahiri haline binaen abesten kaçınmak için (سَهْرٌ دَائِمٌ وَحُزْنٌ طَوِيلٌ * قَالَ لِي كَيْفَ أَنْتَ قُلْتُ عَلَيْهِ)
- Akıl ve lafızla olan iki delilden en kuvvetlisi olan akla tahyil-i udûl için (Mezkur şiirde olduğu gibi)
- Muhatabın uyanıklığını veya ne kadar uyanık olduğunu imtihan için
- Müsned-i ileyhi lisanından veya lisanını müsnedi ileyhden koruduğunu ihsas etmek için
- İhtiyaç anında inkar edebilmek için
- Müsned-i ileyh muayyen olduğu için
- Mütakellim müsned-i ileyhin muayyen olduğunu iddia ettiği için
- Ve benzeri sebeplerden dolayı

MÜSNED-İ İLEYHİN ZİKİRİ:

- Müsned-i ileyhin zikri asıl olduğu için
- Karineye itimat zayıf olduğundan dolayı ihtiyaten
- Muhatabın ğabavetine tenbih için
- Ziyadesiyle izah ve takrir için
- Müsned-i ileyhe tazimi veya ihaneti izhar için
- Müsned-i ileyhin zikri ile teberrük için
- Müsned-i ileyhten lezzet bulduğunu izhar için
- Dinletmenin matlup olduğu yerde kelamı uzatmak için (هِيَ عَصَايَ)

MÜSNED-İ İLEYHİN MARİFE OLMASI:

1) Zamirle marife olması:

Makam mütakellim, muhatab veya ğaiblik makamı olduğu için

NOT: Muhatab zamirinde asıl olan hitabın muayyen bir kimseye olmasıdır. Fakat bazı kere bütün muhatabları kapsaması için gayr-ı muayyen için de kullanılır. (نَاكِسُوا رُؤُسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَوْ تَرَى إِذِ الْمُجْرِمُونَ)

2) Alemiyyet ile marife olması:

- Müsned-i ileyhi kendisine mahsus olan ismiyle muhatabın zihninde hazırlamak için (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)
- Tazim için
- İhanet için
- Alemin ifade etmiş olduğu manadan kinayeten
- Alemden lezzet bulduğunu ihsas etmek için
- Alem ile teberrük için

3) İsm-i mevsûl ile marife olması:

- Muhatab sâileden başka müsned-i ileyhe mahsus olan halleri bilmediği için (الَّذِي كَانَ مَعَنَا أَمْسَ رَجُلٌ عَالِمٌ)
- Açıkça zikretmek müstehcen olduğu için (مَا يَخْرُجُ مِنْ أَحَدِ السَّبِيلَيْنِ)
- Ziyadesiyle takrir için (وَرَاوَدْتُهُ اللَّيْلَى هُوَ فِي نَبَاتِهَا عَنْ نَفْسِيهِ)
- Tefhim için (فَغَشِبَتْهُمْ مِنَ اللَّيْلِ مَا غَشِبَتْهُمْ)
- Muhatabın hata üzerine olduğunu tenbih için (إِنَّ الَّذِينَ تَرَوْنَهُمْ إِيحَاؤُكُمْ)
- Gelecek haberin nevine işaret için (إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ)

NOT: Bazı kere haberin nevine işaret, haberin şanına tazime vesile olur. (إِنَّ الَّذِي سَمَكَ السَّمَاءَ بِنَا لَنَابِتْنَا * دَعَائِمُهُ أَعْرُ)
(وَأَطْوَلُ)

Bazı kere de haberin gayrisinin şanına tazime vesile olur. (بَيْنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ)

4) İsm-i işaret ile marife olması:

- Müsned-i ileyhi ekmele-i temyiz ile temyiz etmek için (هَذَا أَبُو الصَّفْرِ فَرَدَا فِي مَحَاسِنِهِ)
- Muhatabın ğabavetine tariz için (يَمْثِلُهُمْ إِذَا جَمَعْتُنَا بِأَجْرِيْرِ الْمَجَامِعِ * أَوْلَيْكَ أَبَائُ فَجِنْدُ)
- Müsned-i ileyhin yakın, uzak veya orta haldeki durumunu beyan için
- Müsned-i ileyhe yakınlık ile tahkir için (أَهَذَا الَّذِي يَذْكُرُ إِلَيْهِكُمْ)
- Müsned-i ileyhe uzaklık ile tazim için (يَهْلِكُ * ذَلِكَ الْكِتَابُ لَارْتِيَابٍ فِي)
- Müsned-i ileyhe uzaklık ile tahkir için
- Müşarun ileyhi (işaret edileni) bir takım vasıflar takip ettiği zaman müsned-i ileyhin o vasıflardan dolayı kendisinden sonra gelen şeye layık olduğuna tenbih için. (هُمْ وَأَوْلَيْكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ أَوْلَيْكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّ)

5) Lâm ile marife olması:

- Muayyene işaret için (ahd-i harici manasına), (وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنثَى)
- Hakikatine işaret için (cins manasına), (الرَّجُلُ خَيْرٌ مِنَ الْمَرْأَةِ)
- Mütakellimin zihninde muayyen olmasına itibarla gayr-ı muayyen bir ferd için (ahd-i zihni manasına)

(أُدْخِلِ السُّوقَ)

- İstiğrak için (إِنَّ الْأُنثَانَ لَفِي خُسْرٍ)

NOT: İstiğrak iki kısımdır: 1) Hakiki olur (جَمَعَ الْأَمِيرُ الصَّاعَةَ) Örfi olur (2)عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ),

NOT: Müfredin istiğraki her zaman ceminin istiğrakından daha kapsamlıdır. Mesela (لَأَرْجُلُ فِي الدَّارِ) demek (لَأَرْجَالُ فِي الدَّارِ) demekten daha kapsamlıdır.

6) İzafet ile marife olması:

- İzafet en kısa yol olduğu için (هَوَأَى مَعَ الرَّكْبِ الْيَمَانِينَ مُصْعِدُ)
- İzafet bazen muzafi ileyhin (عَبْدُ الْخَلِيفَةِ رَكِبَ) şanına tazimi, bazen muzaafın (عَبْدِي حَضَرَ) şanına tazimi, bazen de bu ikisinin gayrısının (عَبْدُ السُّلْطَانِ عُنْدِي) şanına tazimi ifade ettiği için
- Veya bunların şanına tahkiri ifade ettiği için

MÜSNED-İ İLEYHİN NEKRE OLMASI:

- Müsned-i ileyhin münferid olduğunu ifade etmek için (جَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَى)
- Müsned-i ileyhin nevi olduğuna işaret için (وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ)
- Tazim veya tahkir için (وَلَيْسَ لَهُ عَن طَالِبِ الْغُرْفِ حَاجِبٌ * لَهُ حَاجِبٌ فِي كُلِّ أَمْرٍ يَشِينُهُ)
- Teksir için
- Taklil için (أَكْبَرُ وَرَضُونًا مِنَ اللَّهِ)
- Hem tazim hem teksir için (وَإِنْ يُكْذِبُونَكَ فَقَدْ كُذِّبْتَ رَسُولٌ مِنْ قَبْلِكَ)

NOT: Müsned-i ileyhin gayrısının nekre kılınması; ya (o gayrın) münferid olduğunu veya nevi olduğunu (إِنْ تَطْنُ إِلَّا طَنًّا) veya tahkir (فَأَدْنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ) ifade etmek için yahutta tazim (وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ) için olur.

MÜSNED-İ İLEYHİN VASIFLANMASI:

- Sıfat, müsned-i ileyhin manasını beyan edici olduğu için (يَحْتَاجُ إِلَى فَرَاغٍ يَشْتَغَلُهُ الْجِسْمُ الطَّوِيلُ الْعَرِيضُ الْعَمِيقُ)
- NOT: (كَأَنْ قَدْ رَأَى وَقَدْ سَمِعَا * الْأَلْمَعِيُّ الَّذِي يَطْنُ بِكَ الظَّنُّ). Bu şiirde müsned-i ileyhin gayrısında bu durum söz konusudur.
- Sıfat, müsned-i ileyhi tahsis edici olduğu için
 - Sıfat, müsned-i ileyhin muayyen olduğu yerde medih veya zem için olduğundan dolayı.
 - Te'kid için

MÜSNED-İ İLEYHİN TEKİTLENMESİ:

- Takrir için
- Mecaz tevehhümünü def' için
- Unutkanlık tevehhümünü def' için

- Bütün fertlerin şamil olmadığı tevehhümünü def' için

MÜSNED-İ İLEYHİ ATF-I BEYANIN TAKİP ETMESİ:

- Müsned-i ileyhi ona mahsus olan isim ile izah etmek için

MÜSNED-İ İLEYHİ BEDELİN TAKİP ETMESİ:

- Ziyadesiyle takrir için (ديز لخواه ینئاج)

MÜSNED-İ İLEYHİ ATFIN TAKİP ETMESİ(MATUFUN ALEYH OLMASI):

- Müsned-i ileyhi veya müsnedi kısaltmakla beraber tafsil için
- Muhatabı doğruya red için
- Hükmü bir müsned-i ileyhten diğer müsned-i ileyhe çevirmek için
- Şüphesinin olduğunu ifade veya muhataba şüphe vermek için

MÜSNED-İ İLEYHİ ZAMİR-İ FASLIN TAKİP ETMESİ:

- Müsned-i ileyhi müsned ile hususileştirmek için

MÜSNED-İ İLEYHİN TAKDİMİ:

- Asıldan dönmeyi gerektiren bir durum olmadığı müddetçe müsnedi ileyhin takdimi asıl olduğu için
- Mübteda'da habere teşvik olduğundan dolayı haberi muhatabın zihninde kararlaştırmak için
(وَالَّذِي حَارَتِ الْبُرْيَةُ فِيهِ * حَيَوَانٌ مُسْتَحَدَثٌ مِنْ جَمَادٍ)
- Muhatabın sevincini hayra yormak üzere ta'cil için
- Muhatabın kötülüğünü şerre yormak üzere ta'cil için
- Müsned-i ileyhin hatırdan çıkmadığını ihsas etmek için
- Müsned-i ileyh ile lezzet bulduğunu ihsas etmek için
- Ve benzeri sebeplerden dolayı

NOT: Abdülkahir'e göre bazı kere müsned-i ileyhin takdimi:

- Eğer müsned-i ileyh nefi harfini takip ederse takdim haberi fiiliye tahsisi ifade eder. (اذہ تعلق ان ا م)
- Eğer nefi harfini takip etmezse takdim ya müsnedi ileyhin gayrısının haberi fiili ile münferid olduğunu veya müsnedi ileyhin gayrısının haberi fiilide ortak olduğunu zannedene red üzere tahsis için olur.
(لکتج اح ى ف تي عس ان ا)
- Bazı kere hükmü takviye etmek için gelir.

NOT: İmam-ı Sekkaki'ye göre müsned-i ileyhin takdimi: Yalnız tahsis ifade eder. Bazı kere de hükmü takviye etmek için gelir.

İbn-i Malik'e göre: Müsned-i İleyhin umuma delalet etmesi için olur. (كُلُّ إِنْسَانٍ لَمْ يَفُحْ)
Abdülkahir'e göre; eğer "kül" kelimesi nefi edatından sonra gelmekle (مَا يَتَمَنَّيَ الْمَرْءُ يُدْرِكُهُ) veya menfi fiil için ma'mul olmakla (مَا جَاءَنِي الْقَوْمُ كَأُحْمٍ) nefinin önünde bulunursa o nefi mecmuu-l efrad manasına gelir. Eğer nefinin önünde olmazsa veya menfi fiil için ma'mul olmazsa o zaman umumilik ifade eder. (Peygamberimize namaz mı kısaldı yoksa sen unuttun mu? diye sorulduğunda (كُلُّ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ) demesi gibi.)

MÜSNED-İ İLEYHİN TEHİRİ:

- Makam müsnedin takdimini gerektirdiği için

MUKTEZA-YI ZAHİRİN HİLAFINA KELAM İRAD ETMEK

1) İsmi zahir yerine zamir getirmek. (هُوَ زَيْدٌ عَالِمٌ)

2) Zamir yerine ismi zahir getirmek. Bu da iki kısımdır.

a) Zamir yerine ismi işaret getirmek:

Müsned-i İleyh güzel bir hükme mahsus olduğundan dolayı müsnedi İleyhin temyizine kemal-i inayet için

(هَامٌ حَائِرَةٌ * كَمْ عَاقِلٍ عَاقِلٍ أَعْيَتْ مَذَاهِبُهُمُوصِيَرِ الْعَالَمِ النَّحْرِبِرَ زَنْدِيفًا * وَجَاهِلٍ جَاهِلٍ تَلْفَاهُ مَرْزُوقٌ * هَذَا الَّذِي تَرَكَ الْأَوْ)

- Muhatabın kör olduğu zamanki gibi onunla alay etmek için
- Muhatabın kamil bir ahmak olduğuna tenbih için
- Muhatabın çok zeki olduğuna işaret için
- Müsned-i İleyhin son derece açık olduğunu izhar etmek için

NOT: (تُرِيدِينَ قَتْلِي قَدْ ظَفَرْتِ بِذَلِكَ * تَعَالَلْتِ كَيْ أَشْجَى وَمَا بِكَ عِلَّةٌ) şii bu kabildendir.

b) Zamir yerine ismi işaretin gayrısını getirmek:

- Müsned-i İleyhi muhatabın zihninde kararlaştırmak için (دَمَصِلَا هَلَلَا * دَحَا هَلَلَاوَه لَقِي)
- Muhatabın kalbine korku katmak veya korkuyu ziyadeleştirmek için
- Emredilen şeyi yerine getirmeyi icab eden sebebi takviye için (Halifenin "انكذب لئرم أي نين مؤملا ريم") demesi gibi)
- Merhamet talep etmek için (قَرَأَ بِالذُّنُوبِ وَقَدْ دَعَاكَ * إِلَهِي عَبْدُكَ الْعَاصِي أَنَاكَاهُ)

3) İltifat: (هُوَ النَّعْبِيرُ عَنْ مَعْنَى بَطْرِيقٍ مِنَ الثَّلَاثَةِ بَعْدَ النَّعْبِيرِ عَنْهُ بَاخَرٌ مِنْهَا)
Üç yoldan biriyle tabir ettikten sonra üç yoldan biri ile başka bir manayı tabir etmektir. Bu da altı yerde olur.

- Mütakellimden muhataba (وَمَالِي لِأَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ)
- Mütakellimden aabe (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُؤُنُزَ * فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ)

- Muhatabdan mütekellime

(طَحَابُكَ قَلْبٌ فِي الْجِسَانِ طَرُوبٌ * بُعِيدَ الشَّبَابِ عَصْرَحَانَ مَشِيبٌ وَعَادَتْ غَوَادٍ بَيْنَنَا وَخُطُوبٌ * يُكَلِّفُنِي لَيْلَى وَقَدْ شَطَّ وَلَيْهَا *)

- Muhatabdan aaiibe (مُمَحَّتَى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفَلَكِ وَجَرَيْنَ بِوِ)
- Gaibden mütekellime (اللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَّاحَ فَتُثِيرُ سَحَاباً فَسُقْنَاهُ)
- Gaibden muhataba (مَا لَكَ يَوْمَ الدِّينِ * إِيَّاكَ نَعْبُدُ)

4) Kalamını, muradının hilafına hamletmek ile muhataba beklemediği bir kelim ile karşılık vermek. (بحشأل او مهذأل اىلع لمح ري مأل لثم) Haccac'ın veziri Kaba'seri'ye "seni kelepçelerim" dediğinde vezirin (demesi gibi.)

5) Muhatabın haline daha münasip veya kendisi için mühim olduğuna tenbihen, muhatabın sualini başka bir sual menzilesine indirerek, ona beklemediği bir kelim ile karşılık vermek. (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتٌ) (لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ)

6) Tahakkuku vukuuna tenbihen mazi, ismi fail veya ismi meful ile müstakbelden tabir.

(ضِعْ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ قَدْ)

7) Kalb (عَرَضْتُ النَّاقَةَ عَلَى الْخَوْضِ)

NOT: Sekkaki kalb ister güzel bir hüküm ifade etsin ister etmesin mutlak olarak kabul etmiştir. Diğer alimler mutlak olarak reddetmiştir. Doğru olan eğer güzel bir hüküm gerektiriyorsa kabul olunur (كَمَا طَيَّبْتَ بِالْفَدَنِ السِّيَاعَا), gerektirmiyorsa reddolunur (وَمَهُمَّ مُغَبَّرَةٌ أَرْجَاؤُهُ * كَأَنَّ لَوْنَ أَرْضِهِ سَمَاوُهُ)

AHVAL-İ MÜSNED

MÜSNEDİN TERKİ:

- Geride geçen sebeplerden dolayı:

- o (وَمَنْ يَكْ أَمْسَى بِالْمَدِينَةِ رَحْلُهُ * فَنَانِي وَقَبَارَ بِهَا لَعْرِيبِ)
- o (نَحْنُ بِمَا عِنْدَنَا وَأَنْتَ بِمَا عِنْدَكَ رَاضٍ وَالرَّأْيُ مُخْتَلِفٌ)
- o (إِنَّ مَحَلًّا وَإِنَّ مُرْتَحَلًّا)
- o (فَصَبْرٌ جَمِيلٌ)

NOT: Müsned hazfedildiği zaman onun hazfine delalet etmesi için bir karine lazımdır. Bu karine ya kelimanın hakiki suale cevap vaki olması gibi olur (وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ), veya mukadder suale cevap vaki olması gibi olur (لِيُبَيِّنَ لَكُمْ يَزِيدُ ضَارِعٌ لِحُصُومَةٍ * وَمُخْتَبِطٌ مِمَّا تُطِيحُ الطَّوَابِغُ).

MÜSNEDİN ZİKİRİ:

- Müsned-i ileyhin zikrinde geçen sebeplerden dolayı

- Müsnedin isim mi yoksa fiil mi olduğunun anlaşılması için.

MÜSNEDİN MÜFRET OLMASI:

- Hükümün takviyesini ifade etmemekle beraber, ğayr-ı sebebi olduğu içindir.

MÜSNEDİN FİİL OLMASI Fiilin yenilendiğini ifade etmekle beraber kısa bir yol üzere üç zamandan biriyle kayıtlamak için. (لِيَّ عَرِيفُهُمْ يَتَّوَسَّمُ أَوْ كَلَّمَا وَرَدَتْ عَكَظًا قَبِيلَةً * بَعَثُوا)

MÜSNEDİN İSİM OLMASI Hem üç zamandan biriyle kayıtlanmadığını hem de teceddüd olmadığını ifade içindir. Yani devam ve sübût manası ifade etmek içindir. (يَهَا وَهُوَ مُنْطَلِقٌ لَا يَأْلَفُ الدِّزْهُمُ الْمَضْرُوبُ صُرَّتْنَا * لَكِنْ يَمُرُّ عَدًّا)

MÜSNEDİN MEF'UL VEYA BENZERLERİ İLE KAYITLANMASI:

- Faideyi ziyadeleştirmek içindir (Bunun terki ise faideyi ziyadeleştirmeye bir mani olduğundan dolayıdır.)

MÜSNEDİN ŞART İLE KAYITLANMASI:

- Ancak şart edatları arasında tafsilin bilinmesi ile bilinebilecek itibarlardan dolayı şart ile kayıtlanır.(Bu tafsil ilmi nahivde izah edilmişti. Fakat ehemmiyetine binaen “in”, “iza” ve “lev” harfleri burada tetkik edilecektir.)

“İn” ve “İza”: İstikbalde şart içindir. Fakat “in”de asıl olan şartın vukuuna katiyetin olmamasıdır. “İza” da asıl olan ise katiyetin olmasıdır. Bundan dolayı nadir olan yerlerde “in” harfi kullanılır, “iza” ile beraber mazi lafzının kullanılması da çoktur.

NOT: “İn”in katiyet mevkiinde kullanılması:

- Cahil gibi görünmek için
- Muhatab kati olarak bilmediği için
- İlminin gerektirdiği şeye muhalif olduğundan dolayı hükmü bilen muhatabı cahil menzilesine indirmek için.
- Kötülemek için
- Şart ile vasıflanmayı şart ile vasıflanana tağlib için

NOT: Tağlib: Üzerilerine lafız söylemekte iki malumdan birini diğerine tercih etmektir ve birçok fende geçerlidir.

(نِيْتِنَا قُلْنَا نَم تِنَا كُو) (Anne-baba için “نِيْتِنَا” demek gibi.)

NOT: “İn” ve “İza” harfleri müstakbelde bir emri gayrısına bağlamak için olduğundan dolayı bunların dahil olduğu şart ve ceza müstakbel bir fiil oldu. Bu kaideye hiçbir zaman muhalif olunmaz. Ancak; hasıl

olmayı hasil suretinde göstermek gibi bir nükteden dolayı şart ve ceza müstakbel gelmeyebilir. Bu da;

- Sebebler kuvvetli olduğu için olur.
- Olması yakın olan şey vaki gibi olduğu için olur.
- Hayra yormak için olur.
- Şartın vukuuna rağbeti izhar için olur. (عقب اعلانسحب ترفظنا)
- Tarizden dolayı (Sekkaki'ye göre) (لكل معنطبحيل تكفرشائئيل)

NOT: Tariz: Başka bir şey murat olunduğu halde fiili bir şeye nisbet etmektir. (وَمَالِي لَأَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي)

“Lev”: şartın olmaması kati olmakla beraber mazide şart içindir. Böyle olunca “lev” harfinin dahil olduğu şart ve cezanın olmaması ve mazi olmaları lazım gelir.

MÜSNEDİN NEKRE OLMASI:

- Tahsis ve tayin murad edilmediği için (زَيْدٌ كَاتِبٌ)
- Tazim için (هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ)
- Tahkir için

MÜSNEDİN İZAFET VE VASIF İLE KAYITLANMASI:

- Bunlarda tam bir faide olduğu için (Bunun terki ise faideyi ziyadeleştirmeye bir mani olduğundan dolayıdır.)

MÜSNEDİN MARİFE OLMASI:

- Muhataba marife yollarından biri ile malum olan müsnet-i ileyh üzerine, marife yollarından bir diğeri ile malum olan hükmü (veya hükmü bildiğini) ifade etmek için. (مُنْطَلِقُ عَمْرٍو أَلْ)

MÜSNEDİN CÜMLE OLMASI:

- Hükmü kuvvetlendirmek için
- Müsnet sebebi olduğu için (زَيْدٌ أَبُوهُ قَائِمٌ)

MÜSNEDİN ZARF OLMASI:

- Sahih kavle göre zarfda fiil takdir edildiğinden dolayı cümle-i fiiliyyeyi kısaltmak için.

MÜSNEDİN TEHİRİ:

- Müsned-i ileyhin zikri mühim olduğu için

MÜSNEDİN TAKDİMİ:

- Müsnedi, müsned-i ileyhe tahsis için. (لَوغ اهي فال)
- Evvel-i emirde müsnedin sıfat değil de haber olduğuna tenbih için. لَهُ هَهُمْ لَا مُنْتَهَى لِكِبَارِهَا .
- Hayra yormak için.
- Müsnedi ileyhin zikrine teşvik için. * شَمْسُ الضُّحَى وَأَبُو إِسْحَاقَ وَالْقَمَرَ .

TENBİH

Müsnedi ileyh ve müsned babında zikredilenlerin çoğu yalnız bu ikisine mahsus değildir. Akıllı olan kimse bu meseleleri iyi kavradığı zaman bu iki babın haricinde de bu kaideleri uygulamaktan korkmaz.

AHVAL-İ MÜTEALLİKAT-I FİİL

Eğer fiil ile beraber meful zikredilmezse mütekellimin maksadı:

1)Ya mutlak olarak fiilin sübûtu veya nefyi olur ki, böyle olunca müteaddi fiil lazım menzilesine indirilir ve bir meful takdir edilmez. Bu da iki kısımdır:

a. Fiil, üzerine karinenin delalet ettiği hususi bir mefule bağlı olarak diğer bir fiilden kinaye kılınır.

(رَى مُبْصِرٌ وَيَسْمَعُ وَأَعْتَجُو حُسَّادِهِ وَعَظِيمٌ عِدَاهُ * أَنْ يَ)

b. Böyle bir fiilden kinaye kılınmaz. (قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ)

2) Veya mutlak olarak fiilin sübûtu veya nefyi olmaz. Böyle olunca mefulu takdir etmek sonra da hafzetmek vacip olur.

Mefulu takdirin vacip olduğu yerde mefulun hazfi:

- İbhamdan sonra beyan için. Bu da eğer meşiyet fiilinin hazfi takdir olunan mefule taalluku ğarib olmazsa (yakın olursa) o meful hazfolunur. (قَلُّوا شَاءَ لِهَذَاكُمْ أَجْمَعِينَ) Eğer o mefule taalluku ğarib olursa meful hazfolunmaz. (وَلَوْ شِئْتُ أَنْ أَبْكِي دَمًا لَبَكَيْتُهُ)

NOT: (وَلَمْ يُبَقِّ مِنَ السُّوقِ غَيْرَ تَفَكُّرِي * فَلَوْ شِئْتُ أَنْ أَبْكِي بِكَيْفٍ تَفَكَّرًا) Bu şiirde ibhamdan sonra beyan olmadığı için mevzumuzla alakası yoktur.

- Murad olunmayan bir mefulun murad olunma tevehhümünü def' için. (وَسُورَةَ أَيَّامٍ حَزَزْنَ إِلَى الْعَظِيمِ * مِنْ تَحَامُلِ حَادِثٍ وَكَمْ زِدْتُ عَنِي)
- Mefulun ikinci defa sarahaten zikri murad olduğu için. (فَذُ طَلْبِنَا فَلَمْ نَجِدْ لَكَ * فِي السُّودِ وَالْمَجْدِ وَالْمَكَارِمِ مِثْلًا)
- Kısaltmakla beraber umumilik ifade etmesi için (يَدْعُوا إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَاللَّهُ)
- Karine bulunduğu zaman mücerred kısaltmak için (رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ)
- Fasılaya riayet için (مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى)
- Zikri müstehcen olduğu için (عِنَّمِ يَأْرُو الْوَمِنْ تِيَارِ ام)
- Veya başka nüktelerden dolayı

devamı...

MEF'UL VE BENZERLERİNİN FİİL ÜZERİNE TAKDİMİ:

- Muhatabın tayindeki hatasını red için (Senin zeyd'den başkasını tanıdığını zan eden muhataba (زَيْدًا) demen gibi (عَرَفْتُ)
- Tekid için (متفرع اديز)
- Tahsis için (تررم ديزب)

MEF'ULLERİN BAZISININ BAZISI ÜZERİNE TAKDİMİ:

- Asıldan dönmeyi gerektiren bir şey olmadığı müddetçe bazı ma'mullerin takdimi asıl olduğu için. Fail (غَطِيْتُ زَيْدًا دِرْهَمًا) babının birinci mefulu gibi. (ضَرَبَ زَيْدٌ عَشْرًا) ve (أَعْطَيْتُ)
- Bazı mamüllerin zikri mühim olduğu için (قَتَلَ الْخَارِجِيُّ َفُلَانٌ)
- Tehirde manayı ihlal olduğu için (وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ)
- Tehirde fasılaya riayet gibi tenasübü ihlal olduğu için.

KASIR

(وَهُوَ تَخْصِيصُ شَيْئٍ بِشَيْئٍ بِطَرِيقِ مَخْصُوصٍ) Hususi bir yol ile bir şeyi diğer bir şeye tahsis etmektir. İki kısımdır:

1) Kasr-ı Hakiki: Bir vasfı ya da mevsufu mutlak olarak bir şeye tahsis etmek için yapılan kasırdır. İkiye ayrılır:

- a. Kasr-ul mevsuf ales-sıfat (مَا زَيْدٌ إِلَّا كَاتِبٌ) (Bir şeyin sıfatlarının tamamını ihata etmek özürlendiği için bu kısım yok gibidir.)
- b. Kasrus-sıfat ale-l mevsuf (مَا فِي الدَّارِ إِلَّا زَيْدٌ)

2) Kasr-ı Gayri Hakiki(Kasr-ı İzafi): Bir vasfı bir diğerine nisbette bir mevsufa, veya bir mevsufu bir

diğerine nisbetle bir vasfa tahsis etmek için yapılan kasırdır. İkiye ayrılır:

- Kasr-ul Mevsuf Ales-sıfat: Bir emri başka bir sıfat olmaksızın bir sıfata veya başka bir sıfatın mekanında bir sıfata tahsis etmektir.
- Kasrus-sıfat Ale-l Mevsuf: Bir sıfatı başka bir emir olmaksızın bir emre veya başka bir emrin mekanında bir emre tahsis etmektir.

NOT: Kasr-ı izafinin bu iki kısmından her biri üç kısma ayrılır. Şöyle ki;

- Eğer muhatab hükümde ortaklığa inanıyorsa o ortaklığı kesmek için kasr-ı ifrad (مَا زَيْدٌ إِلَّا كَاتِبٌ) yapılır.
- Eğer muhatab hükmün aksine inanıyorsa hükmü çevirmek için kasr-ı kalb (مَا زَيْدٌ إِلَّا عَالِمٌ) yapılır.
- Eğer muhatap indinde her ikisi de müsavi ise hükmün tayini için kasr-ı tayin (مَا زَيْدٌ إِلَّا كَاتِبٌ) yapılır.

TURUKU KASIR

1) Atıf (زَيْدٌ شَاعِرٌ لِكَاتِبٍ)

2) Nefi mea-l istisna (مَا زَيْدٌ إِلَّا كَاتِبٌ)

3) İnnema (بِنَمَّا زَيْدٌ كَاتِبٌ)

NOT: (أَنَا الذَّائِدُ الْحَامِي الذَّمَّارُ وَإِنَّمَا * يُدَافِعُ عَنْ أَحْسَابِهِمْ أَنَا أَوْ مِثْلِي) şiiri innema ile beraber zamirin munfasıl gelmesinin sahih olduğuna misaldir.

4) Takdim (تَمِيمِيٌّ أَنَا)

Bu kasır yollarının her birinin birbirinden ayrıldığı dört yer vardır:

- Takdim kelamın manasından anlaşılır, geriye kalanlar ise kasır için vaz' olunmuşlardır. Yani bu lafızlardan kasır manası anlaşılır.
- Atıfta asıl olan hem müsbet hem de menfiye delalet eden bir ifadenin bulunmasıdır. Geriye kalanlardan asıl olan yalnız müsbete dair bir ifadenin bulunmasıdır.
- "La" ile yapılan atıf nefi meal istisna ile birarada bulunmaz. Çünkü "la" ile menfinin şartı "la"dan başka bir nefinin olmamasıdır. Fakat diğer ikisi ile (İnnema ve takdim) bir arada bulunabilir. (انما انا تميمي لا قيسي.)
- Nefi meal istisnada asıl olan muhatabın bilmediği ve inkar ettiği yerlerde kullanılmasıdır. Ancak "innema"da asıl olan muhatabın bildiği yerlerde kullanılmasıdır.

NOT: Bazı kere muhataba malum olan hüküm onun haline münasib olana itibar etmek için meçhul menzilesine indirilir de, innema kullanılacak yerde nefi mea-l istisna kullanılır. (وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ)

NOT: Bazı kere de muhataba meçhul olan hüküm meçhulun zahir olduğunu iddia için malum menzilesine indirilir de, nefi mea-l istisna kullanılacak yerde innema kullanılır. (إِنَّ مَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ)

NOT: İnnemanın atıf üzerine meziyeti: İnnemadan zikredilen hükmün müsbetliğinin ve onun haricindekilerin menfilüğünün beraberce anlaşılmasıdır. İnnemanın kullanıldığı yerlerin en güzeli tariz

mevkiidir. (باب ال اولوا ركذي امن ا)

NOT: Kasır mübteda ve haber arasında bulunduğu gibi fiil ile fail, fail ile meful ve benzeri şeyler arasında da kullanılabilir.

İNŞA

İnşa iki kısımdır; talebi olur, gayri talebi olur. Eğer talebi olursa; talep anında hasıl olmayan bir şeyin talep olmasını gerektirir ve beş kısımdır.

1) Temenni: Bunun için vazolunan lafızlar:

- Leyte (لَيْتَ الشَّبَابِ يَعُودُ يَوْمًا)
- Hel (يَعْهَلْ لِي مِنْ شِفَى)
- Lev (لَوْ تَأْتِيَنِي فَتَحَدِّثْنِي)
- Lealle (لَعَلِّي أَحْجَّ فَأُزَوِّجَ)

2) İstifham: Bunun için vazolunan lafızlar

- Hemze: Tasavvuru (أَقَامَ زَيْدٌ) veya tasdiki (أَدْبَسُ فِي الْإِنَاءِ أَمْ عَسَلٌ) talep için olur.
- Hel: Yalnız tasdiki talep için olur (هَلْ قَامَ زَيْدٌ)

NOT: Geriye kalan istifham harfleri yalnız tasavvuru talep içindir.

- Ma: İsmi açıklanması (ءاقن عل ا م) veya isimlendirilen şeyin mahiyeti için (ءلرحل ا م) kullanılır.
- Men: Akıl sahipleri için muayyen olan şey sorulur. (رادل ا ف ن م)
- Eyyü: Her ikisini de kapsayan bir durumda ortak olan iki şeyden birinin belirlenmesinden sorulur (أَى الفریقین)
(خير مقاما)
- Kem: Adetten sorulur (نْ آية بِنْتِ سَلْ بِنِي إِسْرَائِيلَ كَمْ أَتَيْنَاهُمْ مِ)
- Keyfe: Halden (durumdan) sorulur.
- Eyne: Mekandan sorulur.
- Meta: Zamandan sorulur.
- Eyyane: Müstakbelden sorulur. Bazı kere tazim mevkiinde kullanılır. (ءم ا ق ل ا م و ي ن ا ي ل ا س ي)
- Enna: Bazı kere “keyfe” manasına (ا حرئكم انى شئتموت أف) bazı kere de “min eyne” manasına (ا لى لك هذا) kullanılır.

NOT: Şu istifham harfleri çoğu kere istifhamın gayrındaki yerlerde de kullanılır. Bunlar:

- Cevabı geciktirmek için (كَمْ دَعَوْتُكَ)
- Teaccüb için (لا ارى الاهدھ)
- Muhatabın dalalet üzerine olduğuna tenbihen (فَأَيُّنْ تَذْهَبُونَ)
- Tehdid için

- Takrir olunan şeyin hemzeyi takip etmesiyle takrir için.
- İnkâr olunan şeyin hemzeyi takip etmesiyle inkâr için.

NOT: İstifhamın inkâr manasına olması:

- Kötülemek için (أَعَصَيْتَ رَبَّكَ)
- Yalanlamak için (أَفْأَصَفَاكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ)
- Alay etmek için (أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا)
- Tahkir için (مَنْ هَذَا)
- Hafife almak için
- Uzak görmek için (أَنَّى لَهُمُ الذِّكْرَى وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُبِينٌ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ)

3) Emir: Bunun için vazolunan sigalar (لِيُنصُرُ - أَنْصُرُ) sigalarıdır. Çünkü emir sigası işitildiğinde yukarıdan aşağıya fiilin talebi anlaşılır.

NOT: Emir sigasının emrin gayrısındaki yerlerde kullanılması:

- Dilediğini yapmak için (نِيرِيْس نِبَا وَا نَسْحَلَا سَلَاج)
- Tehdit için (اِعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ)
- Aciz bırakmak için (فَاتُّوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ)
- Zelil etmek için (كُونُوا قِرْدَةً خَاسِيْنَ)
- Hafife almak için (كُونُوا جَجَارَةً أَوْ خَيْدِيًّا)
- Müsavi kılmak için (اِصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا) (eşitlemek için)
- Temenni için (اِلْاِصْبَاحُ مِنْكَ بِاِمْتَالِي اَلَا اِيْهَا اللّٰئِيْلُ الطَّوِيْلُ اَلَا اَنْجَلِي * بِصُبْحٍ وَمَا)
- Dua için (رَبِّ اغْفِرْ لِي)
- Rica için

4) Nehiy: Bunun için vazolunan sig (لَا تَنْصُرُ) sigasıdır.

NOT: Talebin şu dört nevinde (temenni, istifham, emir ve nehiy) cezadan sonra şartı takdir etmek caizdir.

لَا يَتْلُو مَالًا اِنْ فَاقَهُ

5) Nida:

NOT: Bazı kere nida sigası teşvik (يَا مَظْلُوم) veya ihtisas (اِيْهَا الرِّجْل) gibi başka manalarda kullanılır.

NOT: Haberi kelamın inşa mevkinde kullanılması:

- Muhatabın kalbine sevinç katmak için
- Talep edilen şeyin vukuunda hırsını izhar etmek için
- Emir suretinden kaçınmak için

- Muhatapı -istek sahibinin yalanlanmasından hoşlanmayacak biri olması sebebiyle- isteğini kabule zorlamak için

FASIL - VASIL

Vasıl: (جُمْلٍ عَلَى بَعْضٍ وَهُوَ عَطْفٌ بَعْضُ الْ) . Cümlelerin bazısının bazısı üzerine atfıdır.

Fasıl: Cümlelerin bazısının bazısı üzerine atfını terktir.

Eğer bir cümleden sonra başka bir cümle gelirse:

1) Birinci cümlenin iğraptan mahalli vardır:

a) İğrap hükmünde ikinci cümlenin birinci cümleye ortak kılınması kastedilir. (زَيْدٌ يَكْتُبُ وَيَسْعُرُ)

NOT: (لَا وَالَّذِي هُوَ عَالِمٌ أَلَّا نُوِي * صَبِرٌ وَأَنَّ أَبَا الْحُسَيْنِ كَرِيمٌ) şiirinde iki cümle arasında cihet-i camia olmadığı için şiirin şairi üzerine ayıp görüldüğüne misaldir.

b) İğrap hükmünde ikinci cümlenin birinci cümleye ortak kılınması kastedilmez.

(وَاذَا خَلُّوا إِلَى شَيْطَانِيهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ أَلَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزُونَ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ)

2) Birinci cümlenin iğraptan mahalli yoktur:

a) İkinci cümlenin vav'dan başka bir atıf harfiyle birincisine bağlanması kastedilirse atıf yapılıdır. (دَخَلَ زَيْدٌ فَخَرَجَ) (عَمْرُو)

b) İkinci cümlenin vav'dan başka bir atıf harfi ile birincisine bağlanması kastedilmezse:

- Birincisi için ikincisine verilmesi kastedilmeyen bir hüküm olur. (Fasıl vaciptir)
- Birincisi için ikincisine verilmesi kastedilmeyen bir hüküm olmaz.

NOT: Fasılın vacip olduğu yerler (Deva-i fasıl) dördtür:

1) Kemal-i inkita':

a) İki cümle lafzan ve manen haber ve inşa olmakta ihtilaf ederse. (وَقَالَ رَأَيْدُهُمْ أَرْسُوا نَزَاوَلَهَا)

- b) İki cümle yalnız ma'nen haber ve inşa olmakta ihtilaf ederse. (مَاتَ فَلَانَ رَجْمَهُ اللَّهُ)
c) Aralarında cihet-i camia (ortak nokta) olmazsa.

2) Kemal-i ittisal:

a) İkinci cümle birinci cümleyi te'kit edici olduğu içindir. (Mecaz veya yanlış anlaşılma tevehhümünü def için yapılır).

(لَأَرْيَبَ فِيهِ)

b) İkinci cümle birinci cümleden bedel kılındığı içindir. (Birinci cümle kastedilen mananın tamamına kâfi olmadığından

yapılır) (هُ ارْحَل لَأَتَقِيمَنَّ عِنْدَنَا * وَالْأَفْكَانُ فِي السِّرِّ وَالْجَهْرِ مُسْلِمًا أَقُولُ ل)

c) İkinci cümle birinci cümleden atf-ı beyan vaki olduğu içindir. (Birinci cümle kapalı olduğu için yapılır)

(ك عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَأَيُّبَى فَوْسُوسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا أَدَمُ هَلْ أَذِلُّ ُ)

3) Şibih kemal-i inkita': İkinci cümlelerin birinci cümle üzerine atfı, birinci cümlelerin gayrisi üzerine atfına muhtemel olduğu içindir. (buna "katı" da denir). (بَدَلًا أَرَاهَا فِي الضَّلَالِ تَهِيمٌ * وَتَطَنَّ سَلْمَى أَنْتَى أَبْعَى بِهَا)

4) Şibih kemal-i ittisal: İkinci cümle, birinci cümlelerin iktiza etmiş olduğu suale cevap vaki' olduğu içindir. Buna "istinaf" da denir.

NOT: Sekkaki'ye göre istinaf; ya dinleyene soru sordurmamak için, ya da dinleyeni kerih gördüğünden onu konuşurmamak için hemen açıklama yapmak üzere yapılır.

İstinaf üç kısımdır:

a) Hükmün mutlak sebebi için olur. (قَالَ لِي كَيْفَ أَنْتَ فَلَنْتُ عَلِيًّا * سَهْرٌ دَائِمٌ وَحُرٌّ طَوِيلٌ)

b) Hükmün hususi sebebi için olur. (ا أَبْرَأُ نَفْسِي إِنْ النَّفْسَ لَأَمَارَةً بِالسُّوءِ وَمَا)

c) Hükmün mutlak ve hususi sebebinin gayrisi için olur. (زَعَمَ الْعَوَائِلُ أَنَّنِي فِي عَمْرَةٍ * صَدَقُوا وَلَكِنْ عَمْرَتِي لَأَنْجَلِي)

Yine istinaf:

a) Kendisinden istinaf yapılan şeyin isminin iadesi ile olur. (أَحْسَنْتَ إِلَى زَيْدٍ زَيْدٌ حَقِيقٌ بِالْإِحْسَانِ)

b) Kendisinden istinaf yapılan şeyin sıfatı üzerine mebni kılınan şey ile olur. (أَحْسَنْتُ إِلَى زَيْدٍ صَدِيقُكَ الْقَدِيمُ أَهْلٌ لِذَلِكَ)
)

NOT: Bazı kere istinafın evveli hazfedilir. (له فيها بالغدو والأصالي يسبح). Bazı kere de yerine bir şeyin kaim olmasıyla

(فَرَيْتُ * لَهُمُ الْفَتْ وَلَيْسَ لَكُمْ الْإِفْتُ زَعَمْتُمْ أَنَّ إِخْوَتَكُمْ) tamamı hazfedilir. (فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ)

NOT: Vaslın vacip olduğu yerler (Deva-i vasıl):

1) Maksudun hilafının anlaşılmasını def için (yani atif yapılmazsa yanlış bir mana anlaşılabilirliğinden

dolayı)

(لا وإيتك الله)

2) Kemal-i inkita' ile kemal-i ittisal arasını ortalamak (tevessut beyne'l kemâleyn) için yapılır. (Bu da iki cümle lafzan ve manen veya yalnız manen cihet-i camia ile haber veya inşa olmakta ittifak ederlerse olur.)

(يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ)

NOT: Cihet-i camia; hem mûsnedi ileyh hemde mûsnedlere itibarla yapılır. (وَيَسْعُرُ زَيْدٌ يَكْتُوبُ)

NOT: İmam-ı sekkaki'ye göre cihet-i camia üçtür:

1) Aklî: Bu da üç kısımdır:

- İttihat fi-t tasavvur
- Temasül fi-t tasavvur
- Tezayüf

2) Vehmî: Bu da üç kısımdır:

- Şibih temasül (beyaz ve sarı renkleri arasındaki benzerlik gibi)
- Tezat (siyah ve beyaz gibi)
- Şibih tezat (sema ve arz gibi)

3) Hayalî: İki şeyin tasavvuru arasında hayaldeki bir yakınlık ile olur.

NOT: Vaslın güzelliği: Ya iki cümle arasında cümle-i ismiyye ve filiyye olmakta veya iki fiil arasında mazi ve muzari olmakta bir münasebet olmasıdır.

İLAVE:

Hâl vaki olan cümlelerde hali zilhale (kendisinden hal yapılan kelime) bağlamak için bir rabîta (bağlaça) ihtiyaç vardır ki bu rabît'da asıl olan zamirdir. Fakat bazı yerlerde "vav"da kullanılır.

NOT:Hal vaki' olan cümle müsbet fiil-i muzari olursa burada rabît yalnız zamirdir. (رثاقتست نمنمبالو) Eğer müsbet fiil-i muzarinin gayrısı olursa:

- Menfi muzari (Burada rabît zamir ve vav'dır.) (ناعبتتالو اميقتساف)
- Müsbet mazi (Burada rabît zamir ve vav'dır.) (ائى يكون لى غلام وقد بلغنى الكبر)
- Menfi mazi (Burada rabît zamir ve vav'dır.)
- Cümle-i ismiyye (Burada rabît zamir ve vav'dır.) (كَلَّمْتَهُ فَوَه الى فى)

NOT: Abdülkahir'e göre hal vaki olan cümle-i ismiyyelerde mübteda, zilhal'e raci' zamir olursa rabîtin vav'lı gelmesi vaciptir. (جاء زيد وهو يسرع). Eğer (على كتفه سيف) gibi haber zarf olup mukaddem gelir, ve mübteda da muahhar gelirse vavın terki çoktur. (خَرَجْتُ مَعَ الْبَارِزِ عَلَى سَوَادٍ). Eğer mübteda üzerine vavın haricinde bir

harf dahil olursa

(فَقُلْتُ عَسَى أَنْ تُبْصِرَنِي كَأَنَّمَا * بِنَى حَوَالِي أَلَا سَوْذُ الْحَوَارِدُ) , veya hal vaki olan cümle müfred bir halin akabinde gelirse (غَظِيمٌ سَالِمًا * بُرْدَاكَ تَجْبِيلٌ وَتَدَّ وَاللَّهِ يُنْقِيبُكَ لَنَا) vav'ın terki güzeldir.

ÎCÂZ – İTNÂB - MÜSÂVÂT

Müsâvât: (الْمُرَادِ بِلَفْظٍ مُسَاوِلُهُ ِ تَأْ دِيَتْ أَصْلُ) . Asıl murâdı, ona müsâvî olan lafız ile eda etmektir. Misâli:

(الْمُنْتَأَى عَنْكَ وَاسِعٌ فَ إِنَّكَ كَأَلْبَلِ الَّذِي هُوَ مُدْرِكِي وَ إِنَّ خَلْتُ أَنْ)

Îcâz: (الْمُرَادِ بِلَفْظٍ نَاقِصٍ عَنْهُ وَأَقْبَ تَأْ دِيَتْ أَصْلُ) . Asıl murâdı, anlaşılmasına yetecek noksan bir lafız ile eda etmektir. Îcâzın kısımları ikidir. Îcâz-ı kasır: Hazifle olmayan kelamdır. Misal: (أَلْقِ الْوِصَاصُ حَيَاةً قَوْلَكُمْ فِي) . Bu âyetin Araplarca aynı mânaya gelen (أَلْقِ الْوِصَاصُ حَيَاةً قَوْلَكُمْ فِي) sözüne karşı birtakım faziletleri vardır:

- 1-) Âyetden Arapların sözüne mukâbil olan kısmın harflerinin daha az olması.
- 2-)Asıl maksada (hayata) açıkça delâlet etmesi.
- 3-) Hayât kelimesinin nekrelîğinin tâzim ifâde etmesi.
- 4-) Ayetin bütün fertlere şâmil olması
- 5-) Tekrârdan hâlî olması.
- 6-) Mahzûf takdîri yoktur.
- 7-) Tıbbâk sanatı vardır.

Îcâz-ı hazif: Hazif ile olan kelâmdır. Üç kısımdır:

- 1-) Cümlelerin cüz'ü hazfedilir. Bu da; a) Muzaaf b) Mevsuf c) Sıfat d) Şart e) Şartın cevabı f) Veya bunların gayrisinde olur.
- 2-) Cümlelerin kendisi hazfedilir. Bu da a) Müsebbeb b) Sebeeb c) Bunların gayrisinin hazfi ile olur.
- 3-) Birçok cümle hazfedilir.

İtnâb: (الْمُرَادِ بِلَفْظٍ زَائِدٍ عَلَيْهِ لِغَايَةِ تَأْ دِيَتْ أَصْلُ) . Asıl murâdı, bir fâideden dolayı zâid lafızla eda etmektir. Dokuz şeyle olur

- 1) İbhâmdan sonra îzâh ile (رَبِّي اشْرَحْ لِي صَدْرِي)
- 2) Hâssın faziletine tenbîhen âmdan son hâssın zikri ile (حَافِضُوا عَلَي الصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى)
- 3) Bir nükteden dolayı tekrâr ile, (كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ نَمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ)
- 4) İğâl ile (أَلَيْسَ رُسُوبُهُ نَارُ وَإِنَّ صَحْرًا لَتَنْتَمُّ الْهُدَاةُ بِهِ كَأَنَّهُ عِلْمٌ فِي) . İğâl; şiiiri kendisi olmadan da mânânın anlaşılacağı kelâm ile bitirmek demektir.
- 5) Tezyîl ile (قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا) . Tezyîl; te'kid için bir cümleyi kendi mânâsını içeren başka bir cümlelerin ta'kip etmesidir.
- 6) Tekmil ile. (أَدْلَلَهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ آعْرَةَ عَلَى الْكَافِرِينَ) Tekmil; yanlış anlaşılması muhtemel kelâmda bu îhâmı def'eden bir şeyi getirmek demektir.
- 7) Tetmîm ile. (مَيِّبِيْمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّ) Tetmîm; yanlış anlaşılmaya muhtemel olmayan bir kelâmda bir fazlalığın getirilmesi demektir.
- 8) İtiraz (cümleyi itiraziyye) ile (إِنَّ أَلْمَانِيْنَ وَبَلَّغْتَهَا فَدَّ أَحْوَجَتْ سَمْعِي إِلَى تَرْجُمَانِ)
- 9) Veya bunların gayrisi ile

